

DESPRE DICȚIONARUL-TEZAU AL LIMBII ROMÂNE

CRISTIAN MOROIANU

Dicționarul-tezaur al limbii române, început în 1906 sub conducerea lui Sextil Pușcariu și încheiat în 2010 sub coordonarea acad. Marius Sala și Gh. Mihăilă, reprezintă una dintre realizările fundamentale ale lingvisticii aplicate românești, care îi acordă acesteia normalitatea situației printre principalele culturi și, implicit, limbi de cultură și de civilizație europene. Meritul inițierii dicționarului îi aparține, pe de o parte, regelui Carol I care, din dorința de a fi recunoscut ca protector al culturii țării sale adoptive, a ținut să-și lege numele de o operă de prestigiu și, pe de altă parte, Academiei Române, care și-a stabilit printre obiectivele sale majore reglementarea ortografiei, stabilirea regulilor gramaticii și realizarea unui dicționar reprezentativ al limbii. După mai bine de 100 de ani, acest deziderat s-a îndeplinit prin stăruința unor harnici și responsabili oameni de cultură și, în momente grele, prin contribuția întregii societăți culturale românești, prin conștiința constantă a reprezentanților lingviști ai Academiei că o civilizație solidă și modernă trebuie să se reflecte integral într-un dicționar-tezaur și, punctual, prin contribuția generoasă a Băncii Naționale a României.

În noua formulă editorială, apărută tot în 2010, ediția completă a *Dicționarului limbii române* este alcătuită din **19 volume** (în locul celor 37 din seria anterioară, dificil de găsit și, cu atât mai mult, de consultat). Acestea sunt reorganizate după modelul dicționarelor-tezaur ale marilor culturi europene și reproduc anastatic conținutul vechiului dicționar academic (DA) și al noii serii de după Război (DLR) în următoarea succesiune: Tomul I, A–B; Tomul II, C; Tomul III, D–DEȚINERE; Tomul IV, DEȚINUT–DYKE; Tomul V, E; Tomul VI, F–I/Î; Tomul VII, J–LHERZOLITĂ; Tomul VIII, LI–LUZULĂ; Tomul IX, M; Tomul X, N–O; Tomul XI, P–POGRIBANIE; Tomul XII, POGRIJENIE–Q; Tomul XIII, R–SCLABUC; Tomul XIV, SCLADĂ–SPONGHIOS; Tomul XV, SPONGIAR–Ș; Tomul XVI, T; Tomul XVII, Ț–U; Tomul XVIII, V–VIZURINĂ; Tomul XIX, VÎCLĂ–Z.

Dicționarul are o structură complexă și modernă, care respectă tradiția lexicografică academică reflectată în DA și care se raportează, odată cu seria nouă, la posibilitățile și la exigențele actuale ale lexicografiei românești și străine: bibliografia este îmbogățită cu surse moderne de informație, care permit trecerea în revistă a unor citate reprezentative de la cele mai vechi texte și până astăzi;

FD, XXXII, București, 2013, p. 207–209

articolele au o structură echilibrată și unitară, care tratează laolaltă, în succesiune diacronică, variatele valori lexico-gramaticale ale cuvintelor, inclusiv prezența lor în diverse unități frazeologice, la rândul lor explicate semantic; sunt indicate, după criterii clare, principalele mărci diastratice de utilizare a cuvintelor; selecția lexicală urmărește înregistrarea tuturor cuvintelor atestate în limba literară generală și în limbajul literaturii artistice, în vorbirea populară și regională, în textele vechi, dar și în terminologia tehnico-științifică, cu condiția ca neologismele specializate să apară în cel puțin două stiluri diferite ale limbii; numele de localități în care s-au făcut anchetele dialectale au fost actualizate conform cu noile denumiri din lucrările de specialitate; forma-titlu aleasă este varianta lexicală cea mai cunoscută și cea mai răspândită, respectiv aceea care corespunde necesităților structurale ale limbii, în acord cu instrumentele normative actuale; organizarea pe cuiburi lexicale prezentă în volumele coordonate de Pușcariu a fost modificată, în seria nouă, după criteriul corespondenței exacte între unitățile lingvistice și articole de dicționar (respectiv trimiteri, în cazul variantelor), cu respectarea succesiunii alfabetice după normele actuale; comentariilor etimologice din seria veche îi corespunde, în seria nouă, indicarea succintă a sursei directe, cu respectarea principiului etimologiei multiple externe și, secundar, a celei mixte; originea internă a cuvintelor este redactată clar și explicit; etimoanele din limbi cu alte alfabetice decât cel latin (slavon, slav, grecesc) sunt reproduse în grafia originară; este indicată explicit originea imediată a „variantelor” etimologice; variantelor interne li se indică, în măsura posibilului, zona de proveniență și de circulație; este indicată consecvent originea mixtă a unor cuvinte, pătrunse în română prin calc sau prin românizare etc.

În *Cuvântul-înainte*, dr. Monica Busuioc trece în revistă etapele istorice de realizare a *Dicționarului*, prezintă comparativ structura celor două formule anterioare (DA și DLR) și „noutățile” ediției anastatice: în ansamblul său, dicționarul are caracter **explicativ**, prin prezentarea detaliată a sensurilor cuvintelor-titlu, caracter **istoric**, constând în înregistrarea primelor atestări ale cuvintelor și în evidențierea diacronică a modificărilor semantice ale acestora, **etimologic**, cu o atenție particulară către originea cuvintelor și a variantelor lexicale, și, implicit, **normativ**, rezultat din reflectarea normelor limbii literare valabile în momentul redactării. El este destinat, cu precădere, tuturor celor care studiază aprofundat și în cunoștință de cauză limba noastră, cercetători români și străini deopotrivă, interesați de evoluția istorică a limbii și a culturii române.

Exemplu de consecvență și de responsabilitate, ediția anastatică completă a *Dicționarului limbii române* reprezintă o carte de vizită a lingvisticii noastre, istorice și actuale deopotrivă, rezultat al activității colectivelor de lexicologi și lexicografi din cele trei institute de cercetare lingvistică și filologică ale Academiei Române, din București, Cluj-Napoca și Iași. Publicarea integrală a *Dicționarului-tezaur*, celebrată în Aula Academiei Române, în cadrul unei ședințe festive, la 21 aprilie 2010, a marcat împlinirea unui proiect academic de importanță națională. Cele peste 175.000 de cuvinte și variante prezente în DA și în DLR pot fi

consultate acum într-o nouă structură, unitară, actualizată și cu mult mai funcțională, care dispune, în plus, de un *Cuvânt-înainte* semnat de cei trei redactori responsabili (acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă și dr. Monica Busuioc), p. 5–11, urmat de textul corespondent în limba engleză (p. 13–18), de lista persoanelor care au contribuit la realizarea *Dicționarului* (cercetători, redactori, personal auxiliar, sponsori), p. 19–22, de o bibliografie impresionantă și adusă la zi, de zeci de pagini cu anexe și materiale explicative etc.

Dicționarul-tezaur al limbii române va rămâne un material lingvistic și cultural indispensabil pentru oricine respectă și îndrăgește limba română, istoria și soarta ei: trecute, prezente și viitoare. Noua sa reproducere anastatică, unitară și compactă, face posibilă reevaluarea bibliografiei și a datărilor, elemente fundamentale în elaborarea unui dicționar științific reprezentativ, modern și destinat unui public din ce în ce mai numeros, educat și dornic de informație adusă la zi. Astfel, este de salutat preocuparea redactorilor DLR de a trece, în noua ediție preconizată a dicționarului-tezaur, anul primelor atestări reale ale cuvintelor în fața citatului respectiv, cu indicarea sursei la sfârșitul acestuia, pentru evidențierea mai clară a datărilor și pentru evitarea unor dificile și riscante raportări la bibliografie (vezi „Principii de alcătuire a *Bibliografiei* în noua ediție a *Dicționarului limbii române*”, de Monica Busuioc, publicat în SCL, LXIII, 2012, nr. 2, p. 267–286). De asemenea, raportarea mai eficientă la dicționar a cercetătorilor face posibilă completarea, nuanțarea sau discutarea constructivă a informațiilor oferite, ceea ce duce la îmbogățirea, diversificarea și actualizarea permanentă a conținuturilor. În același timp, el reprezintă un punct de referință indispensabil, care poate fi oricând completat și îmbunătățit, cu bună-credință și responsabilitate, pentru oglindirea cât mai fidelă a limbii naționale în ansamblul, varietatea și în dinamica ei. Urăm colegilor redactori ai noului DLR îndeplinirea a trei deziderate pe care le considerăm esențiale: informatizarea celui mai complet dicționar al limbii române, permiterea accesului liber on-line pentru marele public și actualizarea regulată a conținutului, în concordanță cu dinamica lexico-semantică a limbii actuale.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București